

Om Nation og velfærd

Oplæg til konferencen *Marxisme i det 21. århundrede* d. 9.- 10. september 2017

Niels Finn Christiansen

Danmark for Folket er uden for konkurrence det mest kendte og mest effektive valgslogan i Danmarks historie. Thorvald Stauning skrev i 1934 egenhændigt programmet *Danmark for Folket*. Umiddelbart efter blev det sat på vers af arbejderbevægelsens huspoet Oskar Hansen og i musik af datidens populære komponist Oskar Gyldmark. Det er mig bekendt det eneste partiprogram, vi har haft på vers. Sangen synges stadig, når den socialdemokratiske arbejderbevægelse samles, og i vore dage har Dansk Folkeparti med deres vanlige frækhed tilranet sig budskabet og synger den på deres landsmøder.

Titlen var og er på mange måder genial. I 1930ernes historiske sammenhæng var den det på to måder. For det første fordi socialdemokraterne efterhånden begyndte at erkende, at den arbejderklasse, som man hidtil havde satset på som drivkraft i en socialistisk strategi hverken talmæssig eller politisk-ideologisk ville opnå tilstrækkelig styrke til at gennemføre arbejderbevægelsens oprindelige langsigtede socialistiske mål. Datidens klasseanalyse pegede på en stadig mere differentieret klassestruktur med mange nye sociale lag mellem kapitalister og arbejderklasse. Det var lag, hvis engagement i socialismen viste sig stærkt problematisk for ikke at sige fjendtligt. Det gjaldt især den hastigt voksende gruppe af privat og offentligt ansatte funktionærer. Derfor viste Stauning hen til det mere diffuse begreb *Folket* som en kategori, der inkluderede den traditionelle arbejderklasse, men som også rakte ud til de meget bredere kredse, der ville bidrage til at skabe det, de kaldte "det sociale demokrati".

Den anden del af folkeprojektet var ønsket om at bryde de tidligere sociale bevægelers monopol på det folkelige. Bondebevægelsen, de kirkelige rørelser, ikke mindst den grundtvigske bevægelse havde sat sig grundigt på folkebegebet. Fra midten af 1800-tallet har alt, hvad der er godt i Danmark, været koblet til folkebegrebet: Folketing, Folkekirke, Folkeskole, Folkehøjskole, Folkebibliotek, Folkeferie osv.; vi har sågar en håndfuld politiske partier med folke- i deres navn. Folket er en uomgængelig størrelse i dansk samfundstænkning med entydigt

positive konnotationer. Og det blev jo endnu mere påtrængende at tilegne sig begrebet i 1930erne, da nazisterne i Tyskland satte sig på deres "Volk", "völkisch", "Volksgemeinschaft", osv. Det var Stauning helt bevidst om, og hans parole var derfor også en front mod de hjemlige nazisters ambitioner om at erobre folkebegrebet.

Med *Danmark for Folket* cementerede den socialdemokratiske arbejderbevægelse den politiske strategi, der har gjort nationalstaten til den primære ramme om både langsigtet mål og den daglige politik. Linjen var indledt under første verdenskrig. Indtil da havde man opereret inden for en balance mellem internationalisme og national politik. Her udgjorde den internationale klassesolidaritet forudsætningen for en omdannelse af de nationale stater til socialistiske samfund. Den politik, som man førte på nationalt plan, skulle skabe forudsætningerne for et socialistisk samfund. Her skulle man skole arbejderne til at forvalte en fremtid i et samarbejde med andre landes arbejdere. Der var ingen modsætning mellem internationalisme og fædrelandskærlighed. Der var snarere en slags komplementaritet mellem de to holdninger. Man kunne, som den ledende danske marxist Gustav Bang formulerede det, godt være både en god marxist, en god internationalist og en god dansker.

Folkebegrebet var og er en sump, men det er åbenbart svært at komme udenom. For Stauning og co's vedkommende rummede det imidlertid endnu i 1930erne arbejderklassen som den dynamo, der skulle forme fremtidens Danmark. Det var også indtil 2. verdenskrig klassesammenhængen der satte rammen for Socialdemokratiets socialpolitiske strategier. Men efter verdenskrigen skete der et gradvis skred hen imod en folketækning, da socialdemokraterne fra begyndelsen af 1950erne adopterede det universalistiske princip for udviklingen af det, der nu kom til at hedde velfærdsstaten. Velfærdsstaten blev ikke et arrangement skabt af og for arbejderklassen. Den blev universel. Den dækker hele befolkningen. Den blev tillige skattefinansieret og ikke baseret på forsikringsprincipper af den ene eller anden art, således som tilfældet er i mange andre (velfærds)stater.

Det blev afgørende markeret med gennemførelsen af indledningen til velfærdsreformerne med det symbolske navn *folkepension*. Nu skulle alle borgere omfattes af velfærdsstatens trykkesystem, således som det blev udfoldet i 1950erne, 1960erne og 1970erne, med foreløbig kulmination i Bistandsloven fra

1976. Dengang brugte man lykkeligvis ikke udtrykket national sammenhængskraft – det burde snarest bandlyse fra sproget – men det var den tænkning, der blandt andet lå bag universalismen. En yderligere begrundelse var, at med universelle ydelser kunne man fjerne den stigmatisering, der hidtil havde hvilet over modtagere af bestemte sociale ydelser.

Velfærdsstaten blev ikke skabt af socialdemokraterne alene, men de var den drivende kraft den eksplosive velfærdspolitik i 1960erne og 70erne. Selv om grundprincippet var det universalistiske, så lå der dog også i hvert fald i den tidlige fase den tanke bag, at velfærdspolitikken ville konsolidere den socialdemokratiske arbejderbevægelse og måske gøre den lige så hegemonisk i dansk politik, som søsterbevægelserne i Sverige og Norge var det fra 1950erne til 1970erne. Det skete som bekendt ikke.

Den universalistiske velfærdspolitik var også udtryk for en mobilisering af nationen under den kolde krig. Velfærdsstaten fik i nogen grad karakter af et instrument i bekæmpelsen af den nationale og internationale kommunisme; den blev set som det alternativ, der kunne skabe rammerne om det gode liv uden de negative træk, der prægede den sovjetkommunistiske verden. Velfærdsstaten blev et nationalt projekt. Det er derfor ikke underligt, at den er kommet under pres i en epoke, hvor nationalstaten ikke længere alene er den givne ramme om væsentlige politisk-økonomiske beslutninger.

Gennem hele socialismens historie har holdningen til det nationale og de stærke kræfter, som nationalismen udløser, været et afgørende problem.

Spændingsforholdet mellem klassesolidaritet og national solidaritet har redet stort set alle retninger inden for arbejderbevægelsen som en mare. Det er ingen andre engagementer, der kan mobilisere så stærke lidenskaber, som den nationale sag. Det har været erfaringen lige siden det smertelige sammenbrud for 2. Internationale ved 1. verdenskrigs udbrud. Loyaliteten overfor nationen har i hele det 20. århundrede i sidste instans *overruled* alle andre loyaliteter.

Nationalismen var i sit udgangspunkt fra slutningen af 1700-tallet en frigørelsesbevægelse for nationale folkegrupper, der var undertrykt under et imperium som det tsaristiske Rusland, det østrig-ungarske monarki, eller det danske helstatsmonarki for den sags skyld. Nationalismen var på den anden side en

bevægelse for at samle folkegrupper, der hidtil havde været splittet i mange forskellige regimer, som f. eks. de italienske og de tyske. I anden halvdel af 1800-tallet udviklede nationalismen sig imidlertid fra at være en frigørelsesbevægelse til at blive et instrument for borgerlige og højrefløjskræfter i mere eller mindre autoritære regimer.

I 2. Internationale forsøgte socialdemokraterne af enhver afskygning at finde en formel, der rummede en balance mellem det nationale tilhørsforhold og internationalisme. Alle arbejderbevægelser var for så vidt enige om, at socialismen ikke var gennemførlig inden for den enkelte nationalstats rammer. Kapitalisterne opererede frit over grænserne. Derfor måtte bekæmpelsen af dem og kampen for socialisme nødvendigvis være et internationalt eller transnationalt anliggende, ikke mindst for mindre nationer som de nordiske. I denne optimistiske epoke overså eller glemte socialisterne, hvilke formidable kræfter, kapitalen og de nationale højrekræfter kunne mobilisere, langt ind i arbejderklassens rækker. Det viste tragedien ved udbruddet af 1. verdenskrig med chokerende tydelighed.

Det socialistiske svar delte sig som bekendt i to: datidens internationalister samlede sig om den nye 3. Internationale med forsvaret for den bolsjevikiske revolution som den primære opgave, mens socialdemokraterne og omegn mere og mere forskansede sig bag de nationale grænser, og dér har de stort set befundet sig siden.

Ser vi på dagens situation, er det jo ikke ligefrem socialisme, der er på dagsordenen. Stort set hele den europæiske venstrefløj befinder sig i en defensiv position, hvor forsvaret for velfærdsstaten i dens forskellige varianter er blevet en hovedsag. Det er på det nærmeste umuligt at få øje på et formuleret alternativ.

De socialdemokratiske arbejderbevægelser og omegn har accepteret at fungere på de givne internationale betingelser: på den ene side EU's og OECD's politisk-økonomiske regime og på den anden side, de rammer, som den internationale finanskapital fastlægger. Den tidligere så højt besungne nationale selvbestemmelsesret er i vid udstrækning afmonteret eller reserveret til mindre anliggender, hvis betydning vi ganske vist ikke skal undervurdere, fordi de ofte rummer stærke identitetspolitiske signaler med forbløffende gennemslagskraft i den brede befolkning. Tænk blot på migration, religion, kønspolitik ovs.

Vi befinder os i en paradoksal situation, hvor de fleste europæiske stater er underlagt samme internationale politisk-økonomiske regime. Men samtidig kræver det en veludviklet fantasi og optimisme at forestille sig en samlet international opposition mod dette regime. Hvert land hypper sine egne folkelige kartofler, og en klassebåret mobilisering på tværs af grænserne virker som et uendelig fjernt perspektiv.

Den højrefløj, der i mange lande har erobret eller søger at erobre dagsordenen er jo i sigens natur fjernt fra at kunne agere som en samlet international styrke, og godt for det. Men den oppositionelle dagsorden, som de repræsenterer, er en giftig cocktail af velfærds politik, fremmedfjendskhed og national selvtillid, der har vist sig at have appel langt ind i den traditionelle arbejderklasse. Navnlig i de regioner, der er ramt af globaliseringens og ny-liberalismens virkninger. Disse højrepopulistiske bevægelser og partier hævder alle at tale i folkets navn mod fjender, der paradoksalt nok sjældent defineres som den internationale kapitalisme, men snarere som de internationale og nationale institutioner, der tillader migration over grænserne. Og det er den, der nu udgør truslen frem for nogen mod den nationale velfærd og den nationale kultur mod folket. De bagved liggende kræfter lader disse national-populistiske kræfter stort set uberørt.

Det leder til spørgsmålet: hvad bør der gøres? Hvor finder vi de kræfter, der med styrke kan modgå den aktuelle højrepopulistiske og ny-liberalistiske kurs? Kan der opbygges nye koalitioner af unge, kvinder og arbejdere, der kan finde en fælles grund, hvor det ikke alene handler om det fortvivlede, men nødvendige forsvar for velfærdsstaten, men også peger ud over dens rammer?